

Pučke crkvene popijevke

Ruža s. Domagoja Ljubičić

Pučka crkvena popijevka ima svoju povijest koja datira od početka kršćanstva, sastavni je dio svečanog bogoslužja u crkvi, a odražava izraz vjere ljudi svih stoljeća do danas. Stoga ne treba naglašavati koliko je crkvena pučka popijevka važan čimbenik u bogoslužju. Pod utjecajem grčkog pjesništva, prvi su kršćani stvarali i pjevali vlastite pjesme i himne. Himnolozi razlikuju više razdoblja:

Prvo i najznačajnije razdoblje seže u starokršćansko vrijeme, IV. stoljeće nakon Krista, kada su himni imali liturgijsko-glazbenu formu. Među pjesnicima toga razdoblja posebno se ističe sv. Efreim iz Sirije, najvažniji pisac velikih himana na Istoku, sv. Efreim Sirac, sv. Grgur Nazijanski, sv. Hilarije iz Poitiersa, sv. Ambrozije, sv. Prudencije i drugi. Najstariji i najpoznatiji starokršćanski himni su: *Gloria in excelsis Deo*, [01] *Trishagion* [02] i *Te Deum laudamus* [03] itd. U samom početku himni su bili bez rime i ritma, oponašali su psalme te su zbog toga zvan *psalmi privati* ili *psalmi idiotici*. [04] Tom razdoblju svojstveno je vrijeme heretika koji su svojim himnima širili krivovjerje. Budući su psalmi idiotici često sadržavali hereze – jer su ih pisali krivovjerci u svoje svrhe – zabranjuje ih sabor u Laodiceji u IV. stoljeću. Unatoč takvom teškom razdoblju, mnogi himni nastaju s pravovjernim sadržajem, da učvrste kršćane u vjeri, a vjernici su ih vrlo brzo prihvatili te su u pravom smislu postali »pučka crkvena popijevka«. Da su ih vjernici uistinu prihvatili svjedoči sv. Augustin, ganut pjevanjem ambrozijanske crkve, sljedećim riječima: »Koliko sam plakao slušajući tvoje himne i tvoje pjesme, snažno dirnut slatkim glasovima kojima je odjekivala tvoja crkva! Ti su glasovi ulazili u moje uši, u srce se moje razlijevala istina i odande mi se rasplamsavao osjećaj pobožnosti.« [05] Zatim nastavlja svjedočanstvom o progonstvu biskupa Ambrozija, povodom kojeg se pobožni narod okupljao i provodio noći u crkvi spreman umrijeti zajedno sa svojim pastiror: »Tada je bilo uvedeno da se pjevaju himni i psalmi po običaju na Istoku da ne bi narod klonuo od žalosti i zlovolje.« [06]

Drugo razdoblje, 500.-750., obuhvaća razvoj himana i značajno je *potoničkoj versifikaciji* – naglašeni i nenaglašeni slogovi, *kvantitativna* ili *antičkaversifikacija* – ravna se po duljini i kratkoći slogova te je takva versifikacija bliža pučkom izrazu i naglasku. Najpoznatiji pjesnik toga razdoblja – spjevao više himana za potrebe mozarapske liturgije – svakako je Izidor Seviljski. Poznat je još i Venancije Fortunat te drugi. U vremenu tog prvog tisućljeća sigurno je zanimljiv papa Grgur Veliki, koji je dao golemi doprinos i na ovom području premda se ne može sa sigurnošću dokazati njegovo autorstvo himana koji mu se pripisuju: *Audi benigne conditor*, *Lucis creator siderae* i drugi.

Karolinško, tj. treće razdoblje, 750.-900., ponovno oživljava tradiciju klasičnog pjesništva. Pojavljuju se novi oblici: tropi i sekvence. Najpoznatiji pjesnici ovoga razdoblja su: Pavao Đakon, Hraban Maurus i Notker Balbulus. Sekvence su u liturgiji Katoličke crkve prisutne sve do danas, a redovito su pisane u rimskom obredu latinskim jezikom. Što se tiče samog tropiranja, nije sasvim sigurno kad je nastalo jer počeci datiraju još iz petog stoljeća. Najvjerojatnije nastaje u Francuskoj oko VIII. st. Neki glazbeni povjesničari drže da je trope pronašao redovnik

benediktinac iz Irske, sv. *Tuotil* (oko 850. – oko 915.), suvremenik i prijatelj Notkera Balbulusa iz Sant Gallena.

Daljnje razdoblje ranog srednjeg vijeka traje od 900. do 1100., tipično je po zanemarivanju klasičnog metra, uvažava naglašeni i nenaglašeni slog. Razdoblje najznačajnijih sekvenci: *Veni sancte Spiritus* i *Victimae paschali laudes*.

Srednji vijek je razdoblje u kojem razvoj himna dostiže svoj vrhunac, ali s pravom se može nazvati i zlatno doba sekvence. U ovom vremenu sekvenca već poprima strofni oblik, čistoću ritma, pjevnost melodije, rima i pravilnu strukturu strofa dotjeranu skladnošću i preglednošću pjesničke forme. Značajni pjesnici ovog razdoblja su: Adam redovnik iz opatije sv. Viktora, Toma Celano, Toma Akvinski i Jacopone da Todi.

Kasni srednji vijek traje od 1300. do 1500., u himnološkom stvaralaštvu dostiže svoje savršenstvo, što je možda i razlog njegove dekandence. Moguće opravdanje nalazi se u velikom broju himana te u pojavi renesansne umjetnosti i »popravljanju« latinskoga jezika kod himana. Papa Urban VIII. u 17. st. pokreće reformu časoslova, a popravljanje himana povjerava isusovcima. Prilikom njihovog ispravljanja i popravljanja, kao i u samom pokušaju prilagodbi himana klasičnom jeziku i metru, nanosi se ogromna šteta i dolazi do velikog osiromašenja.

Novi vijek stvaralaštva polazi od 1500. pa do danas; možemo ga označiti kao vrijeme novog rađanja himana, ne samo na latinskom već i na narodnim jezicima. Taj oblik himnodije zovemo *pučka popijevka*. [07] Najveći uspjeh u širenju crkvene pučke popijevke – zvan i koral – doživjele su germanske zemlje; razlog tomu zapravo je u pojavi i razvoju protestantizma koji je popijevke koristio kao način svoga širenja. Ni katolički narodi ne zaostaju u širenju pučke popijevke, koja je bila odlično sredstvo da se kršćani održe u pravoj vjeri.

Povijest donosi više spornih trenutaka u definiranju crkvene glazbe, što se odnosilo i na crkvene pučke popijevke. Dugo je vremena kroz povijest »nezakonito« živjela, od izričitog nijekanja pa sve do danas. Stoga 10. XII. 1870. *Zbor obreda* na pitanje: *U slučaju da se u cijeloj crkvenoj provinciji uobičajilo pod pjevanom misom pjevati pučke pobožne pjesme u pučkom jeziku*, odgovara da je ordinarij dužan, ako to može bez sablazni, dokinuti takav običaj. *Zbor* 24. VI. 1879. određuje da u bogoslužju treba zabraniti pjevanje pučkih popijevka na materinskom jeziku. Ponovno isti *Zbor* 22. V. 1894. naređuje da, ukoliko negdje postoji običaj pjevanja pučkih popijevki u svečanom bogoslužju, treba to smatrati zloporabom koju treba energično dokinuti. [08] Tijekom povijesti objavljivani su razni pravni crkveni propisi o crkvenoj glazbi. Jedan od poznatih je i propis pape Pija X. u glasovitom *Motu proprio, Inter pastoralis officii (Među mnogobrojnim brigama)* od 22. XI. 1903., točka 7, gdje izravno postavlja načelo »da je jezik Rimske crkve latinski i da je zato zabranjeno kod svećanih bogoštovnih čina pjevati išta u pučkom jeziku, a još više je zabranjeno pjevati u tom jeziku promjenljive ili stalne dijelove sv. mise ili oficija«.

Pijo XI. 20. prosinca 1928. izdanjem apostolske konstitucije »*Divini cultus*« u točki 9. spominje mogućnost aktivnijeg sudjelovanja vjernika u bogoslužju pjevanjem »gregorijanskog na latinskom jeziku u onim dijelovima koji pripadaju puku vratiti puku da ga on izvodi«, a pučku popijevku i ne spominje.

Enciklika *Mediator Dei* od 20. XI. 1947. u točki 194. suzdržano iznosi problematiku potičući biskupe »da brižno promiču pučko religiozno pjevanje; neka se pomno izvodi sačuvavši dolično dostojanstvo, jer ono lijepo može povećati i ražariti vjeru i pobožnost kršćanskoga mnoštva. Neka se složan i snažan pjev našega puka digne k nebu kao šum bučnoga mora (usp. sv. Ambrozije, *Hexameron* III., 5,23) te milozvučnim i jakim glasom posvjedoči jedno srce i jednu dušu (usp. Dj 4,32), kako to i dolikuje braći i djeci istoga Oca.«Svakako treba cijeniti veliki obrat i stav pape Pija XII. čijom enciklikom *Musicae sacrae disciplina (Uredbasveteglazbe)*, 25. XII. 1955., možemo reći da nastaje novo razdoblje pučke popijevke koje napokon potvrđuje mjesto pučkim popijevkama u euharistijskom slavlju. Ovim najznačajnijim dokumentom crkvenoj pučkoj popijevci dopuštaju se široke mogućnosti upotrebe i konačno mjesto u bogoslužju Katoličke crkve. Papa u dokumentu određuje kakve trebaju biti popijevke, tj. trebaju se prilagoditi nauci kršćanske vjere, da je ispravno izlažu i tumače, da se služe lakim jezikom i jednostavnim napjevom (usp. br. 30). Dalje nalaže da stručnjaci skupljaju pučke popijevke i prikladno ih skupe u jedan svezak kako bi ih vjernici mogli lakše naučiti, bez poteškoća pjevati i dobro zapamtiti (usp. točku 38 i 40).

[01] Veliki je himan, a ujedno i doksologija kršćanske liturgije u kojem se veliča trojedinu Bog: Otac, Sin i Duh Sveti. Parafrazirani i prošireni tekst zvan je i anđeoski zbog početnih riječi preuzetih iz pjeva anđela nad Betlehemom u noći Kristova rođenja.

[02] Najstariji himan koji je našao svoje mjesto u liturgiji; sastoji se od dva dijela: prvi dio potječe iz knjige proroka Izaije 6,3, a drugi iz Matejeva evanđelja 21,9.

[03] Himan nastao u zapadnoj Crkvi i to na latinskom jeziku. Ima tri dijela i tri različita povijesna nastanka. Najstariji, prvi dio, *hvalospjev je Presvetom Trojstvu*; smatra se da je nastao na Zapadu u trećem st. Drugi dio *slavi Krista i njegovo djelo spasenja*; nastao je do polovine IV. st. i pridodan prvom dijelu. Treći dio sastoji se od *psalamskih stihova* preuzetih iz galikanskog psaltira, stoga ne može biti stariji od druge polovine V. stoljeća. Usp. D. EWALD, *Liturgika*, Zagreb, 1937., str. 63.

[04] Idiotici su himni *Gloria* i *Te Deum laudamus* (najstariji dio), i danas se koriste u liturgiji; drugi takav psalam idiotici je i himan: *Laudate, pueri, Dominum – Hvalite, djeco, Gospoda*, iz III. a djelomično i iz II. st. Tekst se nalazi u *Apostolskim konstitucijama*, VII, 48.

[05] Usp. A. AUGUSTIN, *Ispovijesti*, knjiga IX, 6. poglavlje, Zagreb, 1973.

[06] Isto, 7. poglavlje.

[07] Usp. M. DEMOVIĆ, *Opet himnodija u obredu mise*, u: *Sv. Cecilija*, 1969., XXXIX. god., IV. sv., str. 115-116.

[08] MSD, t. 16; *Upute i propisi i zakoni crkvene glazbe*, sabrao i uredio dr. Đuro Tomašić, Zagreb, 1970., str. 41-42.